

Література

1. Гром'як Р. Естетика Шевченка. Тернопіль: Просвіта, 2002. 52 с.
2. Куца О. «Естетика Тараса Шевченка» Романа Гром'яка: екскурс в історію дотичності естетики і поетики. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 46. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 4-12.
3. Ушкалов Л. Шевченко читає «Естетику» Лібельта. *Від бароко до постмодерну: есеї*. Київ: Грані Т., 2011. С. 247-276.

ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ ЖАНРІВ

Наталія Кучма

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, n.kuchma.zin@gmail.com

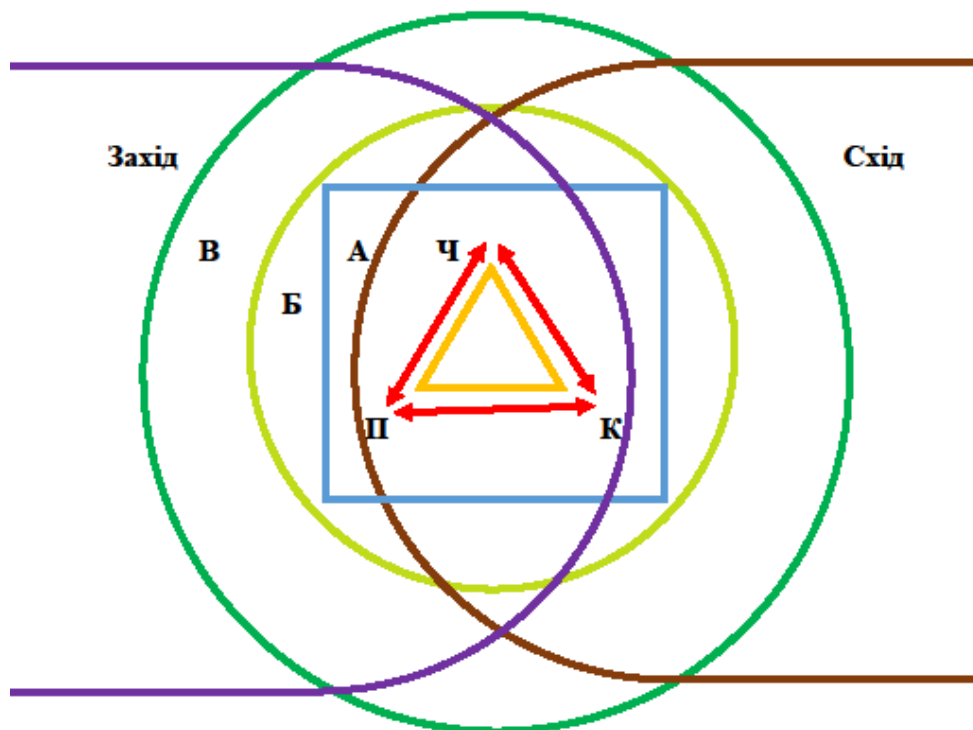
Літературна критика завжди належала до тих сфер діяльності, які залежали не лише від естетичних, а й від суспільних чинників. Чи йдучи за публікою, чи ведучи її за собою, критик змушений був враховувати реалії громадянського суспільства. Події ХХ століття продемонстрували хвилеподібні зміни функціонування критики насамперед через суспільні потрясіння.

Втрата державності на початку 20-х років засвідчила, що мистецькі групи по обидва боки Збруча, творили літературно-критичний дискурс, орієнтуючись на мистецькі традиції знову роз'єднаної України. Вибір жанрів літературної критики, періодичних видань для їх публікації були орієнтовані не лише на конкретного читача, а й на опонентів і не тільки у мистецтві.

Критик «(читач, реципієнт), естетично збуджений художнім твором, ведучи безнастанний діалог у комунікативно-рецептивному полі з однодумцями й опонентами, інтуїтивно обере відповідний цьому творові метод (шлях) донесення до адресата через шпальти загальної чи спеціальної газети (журналу) своєї оцінки власного розуміння сенсу і своєрідності твору, мистецького явища» [1, с. 13]. Однак на цей вибір вплине і замкнений контекст часопису, і контекст літературного й суспільно-політичного життя конкретних територій, і контекст національної культури.

Запропонована нами умовна схема взаємодії різних чинників, що впливали на вибір жанру критичних оцінок стосувалася західноукраїнських територій, що увійшли до складу Другої польської республіки між двома світовими війнами. [Див. дет. 2, с. 150-153]. Взаємодія введених у схему чинників засвідчила, що тогочасні критики прагнули зберегти баланс між власне мистецькими та довоколалітературними критеріями, а також соціокультурними впливами Заходу і Сходу, «оскільки Україна в цілому (а Західна Україна особливо) геополітично існує в цьому часопросторі» [2, с. 152].

Схема 1. Взаємодія основних чинників, що зумовлюють жанрову кристалізацію висловлювань критика

Умовні позначення:

П – письменник, Ч – читач, К – критик;

↔ – відсутність розуміння між П, Ч, К або П – Ч; Ч – К; П – К;

А – замкнений контекст часопису;

Б – контекст літературного і суспільно-політичного життя регіону

В – контекст національної культури

Захід – сфера культури Заходу

Схід – сфера культури Сходу

Друга світова війна зруйнувала тогочасну світобудову, до радянської України було включено нові території, і баланс впливів різних чинників на літературно-критичні виступи було порушено.

Тоталітарна держава відкидає непорозуміння між письменником, критиком, читачем, бо всі мають мислити, відчувати і розуміти однаково, контекст суспільно-політичного життя регіону зникає, а контекст національної культури нівелюється, бо «совети создают новую общность – советский народ». Про вплив культури Заходу не може бути й мови, адже це вважається антирадянською пропагандою, а те, що раніше вважалося сферою впливу Сходу теж зникає, бо у літературі, а отже і у критиці, панує соціалістичний реалізм.

Щойно після проголошення так званої «перебудови» з середини вісімдесятих років ХХ століття в Україні починаються дискусії про повернення до національної мистецької традиції. Ґрунтовним опертям для цих процесів стали критичні виступи шістдесятників та дисидентів, як-от І. Дзюба. І. Світличний, Є. Сверстюк, В. Стус та ін.

Постання незалежної суверенної України на початку 90-х років минулого століття повертає функціонування літературної критики у природне русло. Численні дискусії про шляхи розвитку української літератури, розвиток нових жанрів, творче засвоєння надбань постмодерної культури знову спонукають до пошуків балансу чинників впливу на кристалізацію літературно-критичних жанрів. Можемо говорити про «бурхливе з'ясування стосунків» між письменниками, критиками і читачами, швидку появу, і не менш швидке зникнення нових літературно-мистецьких журналів, утворення різних мистецьких угруповань, появу експериментальних творів, гострі дискусії щодо шляхів розвитку української літератури і критики. Мистецьке життя оживає, але ідеологічне протистояння між «старими» і «новими» політичними силами набуває щораз більшої сили, економічні негаразди провокують боротьбу між ідейно-політичними опонентами. І знову, як казав Гнат Хоткевич, заїла нас політика.

Чинник політичного і фінансового впливу виходить на передній план. А це призводить до замкнутості контексту часописів. Між ними немає боротьби, бо основною ареною гострих зіткнень стають телебачення та інтернет-видання. Кількість друкованих літературно-мистецьких видань скорочується. Ідеологічні протистояння провокують значну і потужну актуалізацію контексту літературного і суспільно-політичного життя регіону.

Починається експлуатація поділу України за територіальним принципом на «східняків» і «західняків». Кожен регіон намагається «витворювати національний контекст», закидаючи опонентам шкідливий вплив культури Сходу і Заходу відповідно. Літературна критика у таких умовах все більше тяжіє до публіцистики, власне естетичні критерії оцінки мистецького явища відходять на другий план. Письменники, критики і читачі вже не шукають порозуміння між собою. Помаранчева революція та її результати дають надію на потужне відродження контексту національно культури. Однак зміна політичної влади в Україні різко збільшує тиск ідеологічного та фінансового чинників. Суспільство, а отже, і література, і літературна критика поляризуються і політично, і за регіональною ознакою. Тиск сфер впливу Сходу і Заходу набуває дещо несподіваних форм. Мистецтво відчутно ділиться на «українське» і «російське», за цими ж ознаками змінюється риторика літературно-критичних виступів. Великі за обсягом жанри літературної критики переміщуються в академічні та наукові видання, на перший план виступають короткі огляди, замітки, репліки в інтернет-виданнях.

Гострі соціально-політичні потрясіння Революції Гідності, анексії Криму та війни на Донбасі потужно відтягують увагу митців і реципієнтів на себе. Літературна критика знову наближається до публіцистики, але контекст національної культури і сфера впливу Заходу збільшують вплив. Вибір жанрів літературно-критичних виступів зумовлений саме цими чинниками. Однак полем функціонування літературної критики стають інтернет-видання та соціальні мережі, тому і перевагу віддають малим формам. Домінують замітки, репліки, короткі огляди, переважно тематичні. Критичні статті у спеціалізованих

електронних виданнях також значно стисліші. Традиційні жанри літературної критики з'являються лише у друкованих виданнях та спеціалізованих журналах.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну контекст національної культури різко розширюється, сфера культури Сходу, тобто росії, з цілком зрозумілих причин випадає за рамки чинників кристалізації літературно-критичних жанрів. Однак, було б помилкою говорити про те, що сфера впливу культури Заходу, втративши опонента, тотально впливає на українську літературу і літературну критику. Тепер їй протистоїть потужний контекст національної культури.

Література

1. Гром'як Р. Т. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття). Посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 224 с.

2. Кучма Н. З. Літературна критика в Західній Україні 20-30-х рр. XX ст. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. 232 с.

ВСТАВНІ СЛОВА І ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ТИПИ УСКЛАДНЕНЬ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Ірина Бабій,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, babij-i@tnpu.edu.ua

Ніна Свистун,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, nina-s77@ukr.net

Конструкції, які традиційно розглядають як прості ускладнені речення, об'єднують різні у формально-синтаксичному плані явища. До них належать: однорідні члени речення (головні і другорядні), відокремлені члени речення (лише другорядні), поширені й непоширені звертання, вставні слова і вставлені компоненти.